

УДК 316.613

© С. В. Степаненко, М. М. Тесленко, В. Г. Наконечна, 2022

orcid.org/0000-0002-1524-2577

orcid.org/0000-0003-4676-7736

orcid.org/0000-0003-0680-3077

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2022.1.252053>

СТЕПАНЕНКО Сергій Володимирович

*кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри політекономії
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ТЕСЛЕНКО Марина Миколаївна

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

НАКОНЕЧНА Валерія Геннадіївна

*студентка 4 курсу фізико-математичного факультету спеціальності
«051 Економіка» Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ЕКОНОМІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ ЩАСТЯ В РАМКАХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ПАРАДИГМИ

Стаття присвячена викладу результатів теоретичного аналізу економіко-психологічних засад розуміння щастя як міждисциплінарного феномену. Представлено теоретичні узагальнення основних положень економіки щастя та базових характеристик стану переживання щастя людиною в межах економічних досліджень. Розкрито специфіку трактування щастя та детермінант його досягнення в межах психологічних наукових досліджень.

Проаналізовано методичні засоби дослідження феномену щастя в економіко-психологічному ракурсі та описано специфіку використання соціально-економічних індикаторів для вимірювання щастя на національному та глобальному рівнях функціонування людини.

Ключові слова: *щастя, економіка щастя, показники щастя, детермінанти щастя, економіко-психологічні засади розуміння феномену щастя, психологічне благополуччя особистості, економічні та психологічні чинники благополуччя особистості, засоби діагностики показників щастя людини.*

Постановка проблеми. Сучасний етап поступу людини характеризується послідовним утвердженням у суспільній думці нових постматеріальних цінностей – сталого розвитку, збереження довкілля, розвитку особистості, духовного самовдосконалення, здорового способу життя, тощо. Такі зміни суспільної свідомості – результат утвердження та реалізації нової парадигми соціально-економічного розвитку – економіки щастя. Дана концепція розглядає економічні та позаекономічні чинники людського щастя, обґрунтовує його роль в економічному розвитку людини та суспільства на мікро- та макрорівні. З огляду на це, набувають актуальності дослідження економічного змісту концепції економіки щастя, параметрів оцінки рівня щастя на рівні індивіда та суспільства в цілому, можливостей реалізації державної політики, зорієнтованої на поліпшення суб'єктивного благополуччя.

Разом із тим, феномен щастя людини є мультидисциплінарним, що передбачає множинність підходів до його тлумачення з точки зору різних наук. Так, щастя постає предметом наукового аналізу філософії, психології, соціології, етики та інших наук, окрім економіки. На нашу думку, така множинність підходів обумовлена комплексним характером феномену щастя та множинністю чинників, що його визначають у житті людини.

Тож, виступаючи класичною мультидисциплінарною проблемою, питання пошуку концептуальних засад розуміння сутності щастя людини потребує подальшого наукового осягнення. Особливо значущим напрямком дослідження вданому контексті ми вбачаємо визначення економіко-психологічних концептуальних засад розуміння феномену щастя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних учених, які глибоко занурені у вивчення проблем індивідуального та національного щастя, його кількісного та якісного виміру, варто назвати Е. Дінера (Diener, Emmons, Larsen, Griffin, 1985), Р. Істерліна (Easterlin, 1985; 2010), Б. Фрея та А. Штуцера (Frey, Stutzer, 2002), Д. Канемана (Kahneman, Krueger, Schkade, 2006), Р. Ларсона та М. Чиксентміраї (Larson, Csikszentmihalyi, 1983), С. Любомирські (Lyubomirsky, Lepper, 1999), Р. Лейарда (Лэйард, 2012) та інших. Останнім часом проблематика щастя та його індикаторів зацікавила і вітчизняних учених, зокрема О. Бутника (Бутник, 2017), Г. Верещагіну

та Ф. Шиголь (Верещагіна, Шиголь, 2020), О. Кириленка (Кириленко, 2016), В. Паніотто (Паніотто, Сахно, Пяковська, 2018), А. Переверзєву (Переверзєва, 2009), О. Попадинця (Попадинець, 2013), К. Шкурко (Шкурко, 2017), О. Ярмоленка (Ярмоленко, 2016). Серед російських науковців економіка щастя є предметом наукового інтересу для А. Калмикової (Калмыкова, 2015), Ю. Кафтуліної та А. Кривої (Кафтулина, Кривова, 2015), Н. Чинакової (Чинакова, 2016).

У межах психологічної науки проблематика щастя в класичних та сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, щастя як психологічний феномен розглядається з точки зору успішності людини в сфері комунікації (Арґайл, 2003), поєднання регуляторних механізмів особистості та її визначеності в континуумі (Кроник, Ахмеров, 2003), показників функціонування афективно-ціннісної сфери (Леонтєв, 2006). Актуальні психологічні дослідження прикуті до визначення сутності феномену щастя та його складових (Титаренко, 2017; Гавришак, Борисенко, 2019) та комплексу чинників його детермінації (Виничук, 2012; Кузікова, Щербак, 2020)

Незважаючи на популярність теми щастя у наукових розвідках останніх років, залишається недостатньо розкритою проблематика економіко-психологічних концептуальних засад розуміння сутності щастя як мультидисциплінарного феномену.

Мета статті. Метою даної статті є узагальнення економіко-психологічних концептуальних теоретичних засад феномену щастя, компаративний аналіз методичного інструментарію для вимірювання суб'єктивних показників щастя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні наукові дослідження часто реалізуються на стику наук. Значна кількість досліджень здійснюється на перетині економіки з іншими дисциплінами. Так, новий напрямок – «економіка щастя» – виник на стику трьох наук: економіки, соціології та психології у 70-ті роки ХХ ст.

У цей період група американських учених під керівництвом Річарда Істерліна вивчала взаємозв'язок між доходами та суб'єктивними відчуттям щастя у громадян США. За результатами досліджень у 1974 р. побачила світ стаття Р. Істерліна «Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence» (Easterlin, 1974). Виявилось, що за досліджуваний період доходи американців істотно зросли, а

частка щасливих людей у країні майже не змінилася. Також дослідження показало, що американці більше цінують відносний, а не абсолютний дохід. Отримані висновки у наукових колах отримали назву «парадоксу Істерліна», відповідно до якого зростання абсолютного (а не відносного) доходу не призводить до збільшення задоволеності життям у довгостроковому періоді.

Р. Істерлін також виявив та обґрунтував ефект насичення: доки дохід не перевищив певну суму (достатню для того, щоб задовольнити основні потреби), кожен додатковий долар приносить все більше щастя, після цього рівня додаткове підвищення доходу не приносить втіхи. Іншими словами, люди, доходи котрих перевищили рівень, що дає можливість задовольнити всі основні потреби, не відчувають зростання задоволеності життям зі зростанням доходу. Водночас, за Істерліном, постійно залишається актуальним ефект відносної зміни доходів: якщо доходи людини зростуть порівняно з доходами інших людей, її рівень щастя зросте. Проте не спрацьовує ефект абсолютної зміни доходів: якщо всі стануть однаково багатшими, рівень задоволеності не зміниться (Easterlin, 1974).

Здійснюючи міжкраїнні порівняння, Р. Істерлін також зауважив, що, досягнувши рівня життя, за якого забезпечені основні засоби існування, люди у багатих країнах, у переважній більшості, не відзначатимуть зростання рівня щастя порівняно з мешканцями країн із нижчим доходом. Звідси випливає дуже важливий висновок: зростання матеріального добробуту не обов'язково призводить до зростання задоволеності життям.

Наукові розвідки групи Істерліна, що стали піонерними в царині «економіки щастя», викликали чималий відголос у дослідницькому середовищі, адже висновки вчених поставили під сумнів усталене прагнення людства до збільшення споживання, яке є наслідком зростання реального ВВП на душу населення. У спробах спростувати «парадокс Істерліна» низка науковців провела повторні дослідження для ширшого списку країн, у яких намагалися обґрунтувати його наукову неспроможність (Inglehart, Foa, Peterson, 2008; Stevenson, Wolfers, 2008). У відповідь на дискусію про достовірність феномену Річард Істерлін у співавторстві з командою вчених економічного факультету Університету Південної Каліфорнії (Лос-Анджелес)

у жовтні 2010 р. опублікував статтю «The happiness – income paradox revisited» (Easterlin, McVey, Switek, et al., 2010), у якій він та його колеги стверджують, що парадокс Істерліна живий і його рано списувати з рахунків. Наразі дискусії навколо парадоксу тривають.

На сучасному етапі розвитку концепції «економіки щастя» можна констатувати, що поняття «щастя» (happiness) використане у її назві досить умовно. У наукових дослідженнях останньої третини ХХ ст. – початку ХХІ ст. окрім категорії «щастя» часто використовуються терміни «суб'єктивне самовідчуття задоволеністю життям» (або просто «задоволеність життям»), а також «суб'єктивне благополуччя» (subjective well-being – SWB). У даній статті терміни «щастя», «задоволеність життям» та «суб'єктивне благополуччя» будуть вживатися як синонімічні, хоча ми і приймаємо наявність у них семантичних відмінностей.

Наразі економіка щастя як напрямок економічних досліджень продовжує гуртувати науковців навколо проблеми взаємозв'язку між зміною рівня доходів (як реальних доходів окремих індивідів, так середньодушового рівня реального ВВП) та зміною рівня суб'єктивної задоволеності життям громадян. Крім того, у рамках окресленої концепції дослідники переймаються питаннями:

- які фактори впливають на задоволеність життям і чи належать до них доходи;
- чи існує кореляція між рівнем ВВП на душу населення (об'єктивний показник економічного добробуту) та суб'єктивною задоволеністю життям громадян;
- наскільки актуальним залишається вимірювання ВВП як показника добробуту націй;
- якою мірою суб'єктивне благополуччя залежить від економічної політики держави, а також продукування нею суспільних благ;
- яким є зв'язок неекономічних чинників щастя (приміром здоров'я, тривалість життя, обсяг часу на дозвілля, рівень освіти та культури, стан довкілля тощо) із економікою;
- яким чином розподілити рідкісні ресурси у національному та глобальному масштабах для зростання

суб'єктивної задоволеності життям (Чинакова, 2016, с. 102-103).

Очевидно, що наукові розвідки у цій царині триватимуть, і кожне подальше дослідження відкриває нові горизонти для наступників. Імовірно, що у міру нагромадження новітніх даних та узагальнення попередніх досліджень вчені матимуть можливість отримати однозначні висновки, які вичерпають дискусію довкола парадоксу Істерліна.

Водночас, аналіз сучасних досліджень наукового поля «економіки щастя» свідчить про актуалізацію і таких питань: якщо економічне зростання не є панацеєю для лікування «суспільного нещастя», то яким маршрутом варто рухатися до бажаного щасливого стану людства; які заходи публічної політики треба реалізувати, які інструменти задіяти для підвищення ступеня задоволеності життям населення; якими макроекономічними показниками варто послуговуватися для оцінки економічної діяльності.

Актуальними для подальших досліджень можуть бути і проблеми: впливу на задоволеність життям таких показників як вік, стать, зовнішня привабливість, рівень освіти, сімейний стан, кількість дітей; взаємозв'язку між рівнем щастя людини та соціальними характеристиками її життя (як-от: рівень довіри, кількість та якість соціальних контактів, залученість до різноманітних соціальних груп – компанії друзів, сім'ї, місцевої спільноти, тощо). Також залишаються невирішеними деякі методологічні аспекти. Скажімо, факт про те, що «щасливі люди рідше виявляються безробітними» наразі має подвійне тлумачення: або люди менше втрачають роботу від того, що вони щасливі, або наявність оплачуваної роботи суттєво впливає на рівень щастя. Ці та інші питання є актуальними для подальшого наукового пошуку в рамках концепції «економіки щастя».

У межах психологічної науки проблематика щастя також вивчається тривалий час. На відміну від теоретичних постулатів «економіки щастя», в межах психологічних парадигм дане поняття більшою мірою пов'язується не з певними об'єктивними чи соціально-демографічними характеристиками людини, а з її суб'єктивним переживанням стану щастя, благополуччя, «вдалості» у житті, тощо. Так, М. Аргайл визначає сутність щастя через переживання позитивних емоцій радості, а його

найбільш вагомими чинниками він виділяє комплекс особистісних характеристик благополуччя, спілкування з близькими людьми на достатньому рівні, отримання і надання психологічної підтримки, тощо (Аргайл, 2003). О. Кронік розглядає стан щастя в контексті саморегуляції людини своєї мотивації взаємодії з оточуючим світом, що знаходиться в континуумі між наданням особливої ваги оточуючому світу чи власній особистості (Кронік, Ахмеров, 2003). З наукової позиції Д. Леонт'єва, щастя людини має подвійну природу і виступає одночасно різновидом цінності та афективного стану, а його реалізація пов'язана із досягненням мети людиною (Леонт'єв, 1985).

Поняття щастя Н. Виничук визначає як стан людини, який характеризується задоволеністю і усвідомленістю життєдіяльності людиною, домінуванням позитивних емоційних станів, цілісним сприйняттям часу, позитивним ставленням до себе та оточуючого світу (Виничук, 2012).

Сучасні дослідники Л. Гаврищак, З. Борисенко, інтегруючи різні психологічні підходи, позначають щастя як багаторівневе комплексне психічне утворення, яке, з одного боку, опосередковане і взаємозумовлене внутрішніми фізіологічними (нейрон-фізіологічними) процесами, з іншого – зовнішніми соціально-економічними, культурними, історичними та іншими умовами, а з третього, визначається особистісним змістом (Гаврищак, Борисенко, 2019).

М. Селігман ввів до наукового обігу поняття психологічного благополуччя як синонімічного відносно щастя (Селігман, 2006). При цьому він також підкреслював подвійну природу феномену щастя, як і Д. Леонт'єв, проте виділяв у щасті афективний та діяльнісний компоненти. Для досягнення стану щастя людина має бути успішною у житті, переживати стан задоволення та духовного насичення життя. Ш. Стайл розглядає щастя та психологічне благополуччя не як синонімічні поняття, адже благополуччя виступає показником повноцінного функціонування людини, проте не обов'язково передбачає наявність суб'єктивного переживання щастя (Стайл, 2013). Щастя вона розглядає як прояв благополуччя у поєднанні із самореалізацією. Ш. Стайл виділено два стани щастя людини – хвилинне (радість, насолода і задоволення) та почуття

задоволеності (що має більш пролонгований характер і передбачає почуття благоденства й реалізованість людини).

Глибоко суб'єктивний та відмінний від благополуччя характер феномену щастя відмічає і Т. М. Титаренко (Титаренко, 2017). При переживанні щастя людина переживає задоволеність життям та чітко її розуміє, натомість благополуччя характеризується меншою інтенсивністю. Дослідження Т. М. Титаренко представляє змістовні часові характеристики феноменів щастя та психологічного благополуччя. Вона зауважує, що стан щастя є найменш тривалим і може реалізуватися в кілька митей, натомість психологічне благополуччя є більш тривалим феноменом, в якому виражається результат когнітивної та афективної оцінки стану життя людини та успішності її реалізації.

У межах психологічної парадигми виділено систему детермінант досягнення щастя, що є відмінними від поглядів вчених-економістів. Так, вагомими чинниками досягнення і переживання стану щастя визначено: 1) об'єктивні чинники (зовнішні обставини життя, дохід, здоров'я, соціальний статус, тощо); 2) суб'єктивні чинники (любов, екстраверсія, гумор, нейротизм, тощо), які представляють суб'єктивну оцінку людиною свого стану задоволеності життям та досягнення стану щастя (Виничук, 2012).

Аналізуючи чинники стану щастя людини, С. Кузікова, Т. Щербак визначили, що досягнення стану щастя у людини має виражені кореляційні зв'язки із показником здоров'я, щасливого сімейного життя та переживання стану любові (Кузікова, Щербак, 2020).

Тож, узагальнення психологічних наукових досліджень дозволяє констатувати відмінне бачення і розуміння сутності людського щастя, порівняно з постулатами «економіки щастя». Головна відмінність полягає в тому, що детермінація стану щастя особистості та його прояви в межах психологічних досліджень більшою мірою стосуються суб'єктивного стану функціонування людини, єдності її афективно-когнітивного позитивного оцінного ставлення до себе, свого життя та оточуючого світу, на відміну від показників «економіки щастя», де, все ж, «червоною ниткою» через усі дослідження проходить намагання вчених віднайти об'єктивні показники і детермінанти людського щастя. Психологічні ж дослідження свою увагу

акцентують більшою мірою саме на суб'єктивній самобутності феномену щастя людини.

Способи вимірювання суб'єктивної задоволеності життям. Люди тривалий час прагнули до вимірювання щастя. Так, ще у 1776 р. у творі «Уривок про управління» англійський філософ Еремія Бентам запропонував вимірювати щастя людей як індикатор ефективності уряду (Crimmins, 2021). Останнім часом економісти, а також представники інших соціальних та поведінкових наук (насамперед, соціологи та психологи) вивчають рівень задоволеності життям людей та визначають фактори впливу на нього шляхом різного роду опитувань. Існує декілька способів такого роду вимірювань, які істотно різняться за вартістю та трудомісткістю.

1. До найпростіших і найдешевших способів належать скринінг-тести. Подібні опитування, проведені протягом останніх років у Європі та США, мають високий рівень суб'єктивності. Респондентам, які потрапили у вибірку, ставлять питання щодо задоволеності життям. Наймасовіші опитування про задоволеність життям у світі проводить World Values Survey (World Values Survey), а також World Gallup Poll (Gallup World Poll) та Європейський банк реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development).

2. Відповідно до методики вибіркової фіксації досвіду (Experience Sampling Method, ESM) учасники дослідження отримують запрограмований таймер та спеціальний журнал. За сигналом таймера учасники здійснюють записи в журналі про свій поточний досвід, поведінку та емоції на даний момент часу. За правилами дослідження учасник опитування повинен зробити запис саме на момент сигналу і саме у тому місці, де він перебуває. Журнал містить психометричні шкали, відкриті питання та інші інструменти, що дозволяють оцінити стан респондента в даному місці в даний момент часу. Дослідження ESM також можуть здійснюватися автоматизовано з використанням гаджетів та мережі Інтернет. При цьому важливо, щоб випробуваний не знав, у який саме час йому потрібно буде зробити запис, у цьому у випадку він зможе діяти як завжди, і процедура дослідження не спотворюватиме його поведінку. Цей метод був розроблений Рідом Ларсоном і Мігаєм Чиксентмігаї (Larson, Csikszentmihalyi, 1983).

3. Метод реконструкції дня (Day reconstruction method). Метод розроблений групою психологів та економістів Принстонського університету на чолі з Деніелом Канеманом, нобелівським лауреатом з економіки 2002 р. Суть методу полягає в тому, що учасники дослідження щодня реконструюють свій день, описуючи витрати часу на різні види діяльності та рівень задоволення, які вони відчували від цього виду діяльності. Зокрема, цей метод був використаний вченими для проведення опитування, в якому взяли участь 909 працюючих жінок Техасу. Жінок попросили скласти щоденник, записавши в нього всі дії, які вони робили протягом минулого дня, та проставити рейтинг задоволення, яке отримується від усіх цих видів діяльності. Результати дослідження викладені у статті «Would you be happier if you were richer? A focusing illusion» (Kahneman, Krueger, Schkade, et al., 2006).

4. Шкала суб'єктивного щастя (англ. Subjective Happiness Scale, SHS) являє собою експрес-тест, що вимірює рівень суб'єктивного благополуччя та складається з чотирьох запитань (пунктів). Шкала розроблена у 1999 р. американськими психологами Сонею Любомірські (Sonja Lyubomirsky) та Хайді Леппер (Heidi Lepper). Відповідно до шкали учасникам необхідно охарактеризувати себе як щасливих чи нещасних людей, а також визначити, якою мірою вони ідентифікують себе з описами щасливих та нещасних особистостей. Загалом, шкала суб'єктивного щастя забезпечує вимірювання емоційного відчуття індивідом власного життя у його цілісності, що відображає загальний рівень суб'єктивного благополуччя (Lyubomirsky, Lepper, 1999). Методика активно використовується у масових опитуваннях, особливо у міжгрупових та кроскультурних.

5. Графік позитивних та негативних емоцій (Positive and Negative Affect Schedule, PANAS) – являє собою опитувальник, спрямований на діагностику широкого спектру позитивних і негативних емоційних станів. Опитувальник включає 20 пунктів – слів, що описують почуття та емоції (наприклад, зацікавлений, засмучений, знервований). Одна частина шкали вимірює позитивний, а інша – негативний вплив на суб'єктивне благополуччя людини. Учасники опитування послуговуються шкалою Ренсіса Лайкерта від 1 (зовсім ні) до 5 (дуже сильно) для оцінки зв'язку між рисами особистості та позитивними чи

негативними ефектами за певний період часу. PANAS був розроблений у 1988 році групою американських дослідників з Південного методистського університету та Університету Міннесоти – психологами Девідом Уотсоном, Лі Анною Кларк та Оуком Теллегеном. Більш розлога варіація з додатковими шкалами впливу була опублікована в 1994 році. Наразі дана методика є інструментом вивчення суб'єктивного настрою переважно в групових дослідженнях (What is the Positive and Negative Affect Schedule? (PANAS), 2021).

6. Шкала задоволеності життям (Satisfaction with Life Scale, SWLS) – це стандартизована особистісна анкета, яка діагностує рівень суб'єктивної задоволеності випробуваного власним життям в цілому. Методика була розроблена у 80-х рр. XX ст. американськими психологами Едом Дінером, Робертом Еммонсом, Ренді Ларсеном і Шарон Гріффін (Diener, Emmons, Larsen, 1985). Експерти характеризують методику як один із найліпших способів отримання достовірної інформації щодо рівня задоволеності людей своїм життям, який можна застосовувати для людей різних вікових категорій, соціальних класів, національних та культурних характеристик.

7. Методика вивчення психологічного благополуччя К. Ріфф (Riffs Psychological Weil-Being Scale), що має ряд модифікацій російською мовою – П. П. Фесенко і Т. Д. Шевеленкової, Л. А. Пергаменщика і Н. М. Лепешинської (Шевеленкова, Фесенко, 2005). Ця методика дає можливість визначити вираженість показників благополуччя особистості – позитивних стосунків з іншими, автономії, управління середовищем, життєвих цілей та само сприйняття (Riff, 1996).

Дослідники феномену щастя нерідко послуговуються і іншими методиками оцінки суб'єктивної задоволеності життям, що мають авторський характер або суміщають у собі підходи окреслених вище методів. Суперечністю усіх перелічених методик є проблема вимірності та об'єктивності дослідження. Так, різні респонденти ті самі події можуть розцінювати інакше (проте при використанні великих масивів даних ці відмінності згладжуються). У зв'язку з цим для економістів більш цінними є оцінки одних і тих самих респондентів протягом тривалого часу.

Використання соціально-економічних індикаторів для вимірювання щастя на національному та глобальному рівнях. Попередні кілька десятиліть ознаменувалися проведен-

ням ряду знакових міжнародних і глобальних досліджень щодо вимірювання рівня щастя як на індивідуальному, так і на суспільному рівні.

Ще у 1988 році дочірньою компанією знаного міжнародного часопису «The Economist» – «Economist Intelligence Unit» (EIU) – було реалізовано наукову розвідку, що мала на меті рейтингування ряду країн світу з огляду на забезпечення ними умов для життя та дітонародження. Дослідження охоплювало 48 країн, було опрацьовано 11 індикаторів соціально-економічного та політичного розвитку. До десятки найкращих для життя країн увійшли США, Франція, Німеччина (ФРН), Італія, Канада, Японія, Гонконг, Велика Британія, Швеція та Нідерланди. 21 місце у рейтингу посів СРСР. Окреслене дослідження стало піонерним експериментом, спрямованим на вивчення рівня добробуту у світі і започаткувало серію наукових проєктів, присвячених соціально-економічній та гуманітарній проблематиці міжнародного розвитку (Кириленко, 2016, с. 23-24).

Починаючи 1990 року, у щорічному звіті Організації Об'єднаних націй почав використовуватись Індекс людського розвитку (Human Development Index, HDI). При підрахунку HDI враховуються декілька показників, серед яких: передбачувана тривалість життя, рівень грамотності населення та очікувана тривалість освіти, рівень життя (оцінюється через Валовий національний дохід, з обрахунку на душу населення за паритетом купівельної спроможності а американських доларах). З часом (у 2010 році) кількість індикаторів вимірювання ІЛР зросла, а сам індекс зазнав суттєвого коригування. Значення HDI в Україні на 2019 рік становило 0,779, що відносить країну до категорії високого людського розвитку, позиціонуючи її на 74 місці з 189 країн і територій. У період з 1990 по 2019 рік значення ІЛР в Україні зросло з 0,725 до 0,779, тобто на 7,4 відсотка (Human Development Report, 2020. У додатку А наведено дані про прогрес України в кожному з індикаторів HDI).

У 2005 та 2013 рр. компанія «Economist Intelligence Unit» відновила дослідження 1988 р. за Індексом якості життя (англ. quality-of-life index). Рейтингування за рядом статистичних та соціологічних показників здійснювалось у 2005 році серед 111 країн, а у 2013 р. – серед 80 країн. У 2013 р. перші місця отримали Швейцарія, Австралія, Норвегія, останні – Україна,

Кенія, Нігерія. Цей рейтинг сама компанія «Economist Intelligence Unit» визначила як рейтинг країн, де краще народжувати дітей (Кириленко, 2016, с. 24).

У 2005, 2007, 2009, 2011 рр. Україна долучилася до реалізації проекту соціологічного моніторингу «Європейське соціальне дослідження». Протягом чотирьох хвиль опитувань було отримано об'єктивну та неупереджену інформацію про перебіг соціальних та політичних процесів в Україні та Європі (до європейських країн були також долучені Ізраїль та Туреччина). З поміж інших пунктів анкети респонденти мали відповісти на запитання «Наскільки Ви в цілому задоволені своїм сьогоднішнім життям?» та «Наскільки Ви є щасливим?». Найвищі місця за цими оцінками отримали держави Данія, Швейцарія, Норвегія, Нідерланди, а найнижчі – Росія, Греція, Україна та Болгарія. Це дало підстави станом на 2011 рік вважати Україну однією з нещасливих країн Європи (Головаха, Горбачик, 2012, с. 77–78).

У 2006 р. Британський аналітичний центр «New Economics Foundation» запропонував світовій спільноті інструмент дослідження рівня добробуту і стану довкілля в різних країнах світу – Міжнародний індекс щастя (Happy Planet Index, HPI). HPI – це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу та окремих регіонів з точки зору їхньої спромоги забезпечити своїм мешканцям щасливе життя. Індекс вимірює показники задоволеності жителів кожної країни та середню тривалість їхнього життя у співвідношенні з кількістю споживаних ними природних ресурсів. Економічні показники у методології розрахунку Індексу не використовуються, натомість до уваги беруться результати соціологічних досліджень Gallup World Poll, які відображають оцінки благополуччя, статистичні показники очікуваної середньої тривалості життя, показники нерівності, екологічний слід (показник впливу людей на природне середовище). Загалом за цим підходом відбулось три хвилі підрахунку індексу щастя: у 2006 (179 країн), 2009 (143 країни) та 2016 (140 країн) роках. У 2016 році перші місця в рейтингу щастя отримали Коста-Ріка, Мексика та Колумбія. Україна посіла 70 місце (для порівняння: Чад – 140, Туркменістан – 134, Росія – 116, США – 108, Канада – 85, Китай – 79) (The Happy Planet Index, 2016).

У липні 2011 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію рекомендаційного характеру до країн-членів ООН оцінювати рівень щастя своїх народів та використовувати його як орієнтир у політиці держави. Затим, 2 квітня 2012 року, відбулося перше засідання високого рівня ООН «Щастя і благополуччя: визначення нової економічної парадигми» під керівництвом Джигме Тінлей, прем'єр-міністра Бутану, першої та поки єдиної в світі країни, яка офіційно прийняла валове національне щастя за основний показник розвитку (GNH Survey Findings, 2010).

Опублікований напередодні зустрічі Всесвітній звіт про щастя привернув увагу науковців як перше глобальне дослідження про щастя у світі. У матеріалах були викладені принципи світового щастя, причини та наслідки суспільного благополуччя (World Happiness Report, 2021). З 2013 року Всесвітній звіт про щастя був доповнений міжнародним оглядом і набув щорічного характеру. У звіті використовуються дані опитувань Gallup World Poll. Доклади доступні для перегляду на веб-сайті World Happiness Report.

Система показників Рейтингу щастя містить 12 основних блоків: 1) ВВП на душу населення з поправкою коефіцієнтом нерівності Джині (статистичні показники); 2) очікувана тривалість здорового життя (статистичний показник ВООЗ); 3) оцінка якості життя за 10-бальною системою – соціологічний показник); 4) соціальна підтримка рідних, друзів (соціологічний показник); 5) свобода життєвого вибору (соціологічний показник); 6) щедрість, благодійність (соціологічний показник); 7) рівень поширення корупції в державних органах та бізнесі (соціологічні показники); 8) позитивні емоції (почуття щастя, радості, насолоди – соціологічні показники); 9) негативні емоції (почуття неспокою, печалі, гніву – соціологічні показники); 10) рівень довіри до уряду (соціологічні показники); 11) рівень довіри до людей, суспільства (соціологічні показники); 12) якість державного управління, рівень демократичності (соціологічні показники) (Кириленко, 2016, с. 25).

За результатами World Happiness Report 2021 Україна посіла 110 місце у рейтингу найщасливіших країн світу. Цьогоріч до переліку включено 149 країн. Учетверте поспіль список найщасливіших країн очолила Фінляндія, згодом йде Данія та Швейцарія. У десятку найщасливіших країн також увійшли

Ісландія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Люксембург, Нова Зеландія та Австрія. Варто зауважити, що у порівнянні з торішнім показником, Україна піднялась на 13 позицій та отримала 110 місце. Найнижчий індекс щастя наразі у Республіки Руанда, Зімбабве та Афганістану (World Happiness Report, 2021).

Описані рейтингові дослідження суспільного благополуччя є надзвичайно важливими для розвитку концепції економіки щастя в рамках економічної науки та інших соціальних та поведінкових дисциплін. Окреслені рейтинги уже зараз є суттєвим мотивуючим чинником для лідерів та урядів країн у напрямі «олюднення» переорієнтовувати заходи державної політики на забезпечення індивідуального та суспільного щастя.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Економіко-психологічні наукові пошуки сутності феномену щастя засвідчують комплексність даного поняття та багатоманітність його емпіричного виміру та осягнення. В межах економічної науки ця проблематика знайшла своє вираження в концепції «економіки щастя». Сучасна концепція «економіки щастя» є міждисциплінарною і сформувалася на стику економіки, соціології та психології у 70-х роках ХХ ст. За кілька десятиліть у рамках концепції напрацьовано ряд положень, що мають теоретичну і практичну цінність, формують новий погляд на проблеми людського розвитку. Актуальними напрямками розвитку «економіки щастя» сьогодні є дослідження чинників впливу на задоволеність життям (вік, стать, зовнішня привабливість, рівень освіти, сімейний стан, кількість дітей); вивчення взаємозв'язку між рівнем щастя людини та соціальними характеристиками її життя (рівень довіри, кількість та якість соціальних контактів, залученість до різноманітних соціальних груп), аналіз впливу на суб'єктивне благополуччя громадян заходів державної політики тощо.

Психологічне розуміння феномену щастя передбачає надання більшої ваги суб'єктивним характеристикам його переживання, що реалізуються в афективно-когнітивних оцінних судженнях людини стосовно якості її життя, переживання почуття зв'язаності та впорядкованості буття, чіткості життєвих цілей та діяльнісних результатів. Щастя з точки зору психологічних концепцій має афективно-ціннісну природу та детерміноване поєднанням об'єктивних показників функціо-

нування людини (що наближають його до поняття благополуччя) та її суб'єктивних характеристик (позитивних емоцій, чіткості життєвих цілей, переживання почуття любові та ефективності у стосунках, тощо).

Щастя як суб'єктивно усвідомлювану характеристику досить важко виміряти кількісно. Наразі в арсеналі сучасних суспільних наук напрацьовано кілька методик проведення соціальних опитувань, які дають кількісні результати, серед яких: скринінг-тести, методики вибіркової фіксації досвіду, метод реконструкції дня, шкала суб'єктивного щастя, графік позитивних та негативних емоцій, шкала задоволеності життям та інші. Проте суперечністю будь-яких методик вивчення щастя залишається проблема вимірності та об'єктивності дослідження. Для економічного аналізу більш вагомими є дослідження суб'єктивного благополуччя, які розглядають оцінки одних і тих самих респондентів у динаміці, протягом тривалого часу.

Визначними науковими проривами, що формували своєрідну етапність у пізнанні сутності щастя у національному та глобальному вимірах, стали дослідження Індексу якості життя (1988, 2005, 2013 рр., компанія «Economist Intelligence Unit»), Індексу людського розвитку (з 1990 р. і дотепер, звіт Організації Об'єднаних націй), Міжнародного індексу щастя (2006, 2009, 2016 рр.; аналітичний центр «New Economics Foundation»), наукові розвідки в рамках World Happiness Report під егідою ООН (з 2013 р. і дотепер). Знаковими подіями у вивченні проблем щастя для України стали: проект «Європейське соціальне дослідження» (2005, 2007, 2009, 2011 рр.), національні опитування на тему «Щастя українців» (2013 та 2016 рр.; компанія «Research & Branding Group»).

Разом із тим, дана публікація не вичерпує всіх аспектів економіко-психологічних засад розуміння сутності феномену щастя. Зокрема, подальша дослідницька увага авторів може бути спрямована на визначення системи економіко-психологічних детермінант, які обумовлюють переживання почуття щастя людини, та діагностичних засад його виміру.

Список використаних джерел

Аргайл М. Психологія щасття. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 271 с.

- Бутник О. О. Дослідження індексу щастя населення в контексті ефективного державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 73–75.
- Верещагіна Г. В., Шиголь Ф. А. Практика економіки щастя та емпіричні підходи до її оцінки. *Development Management*. 2020. Vol.18, Iss. 2. P. 33–42.
- Виничук Н. В. Особенности представлений психосоматических больных о счастье. *Психологические исследования*. 2012. № 2 (22). С. 7.
- Гаврищак Л., Борисенко З. Щастя як психологічна категорія. *Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного ун-ту імені Івана Франка. Серія «Психологія»*. 2019. № 45. С. 39–51. doi: 10.24919/2312-8437.45.196994.
- Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2012. 119 с.
- Дерега В. В. Державна сімейна політика та проблеми її формування в Європейському Союзі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія «Політологія»*. 2014. Вип. 218, т. 230. С. 22–27.
- Калмыкова А. С. Понятийный аппарат теории «экономики счастья». *Вестник Международного института экономики и права*. 2015. № 3 (20). С. 7–15.
- Кафтулина Ю. А., Кривова А. В. Хаппиномика – экономика будущего. *Модели, системы, сети в экономике, технике, природе и обществе*. 2015. № 4 (16). С. 31–37.
- Кириленко О. М. Благополуччя людей як об'єкт соціологічних досліджень: феліцитарний підхід. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 3 (30). С. 18–33.
- Кроник А. А., Ахмеров Р. А. Каузометрия. Методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути. Москва : Смысл, 2003. 285 с.
- Кузікова С. Б., Щербак Т. І. Соціально-психологічні чинники переживання щастя особистістю. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2020. Вип. 62. С. 200–213.

- Леонтьев Д. А. Переживание счастья как зависимая переменная в психологических исследованиях. *Психология психических состояний*. 2006. Вып. 6. С. 36–58.
- Лэйрд Р. Счастье: уроки новой науки / пер. с англ. И. Кушнаревой. Москва : Изд-во Института Гайдара, 2012. 416 с.
- Паніотто В., Сахно Ю., Пяковська А. Динаміка рівня щастя та його детермінанти. Україна 2001-2017. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2018. № 1. С. 84–102.
- Переверзева А. В. Индекс людського щастя – показник рівня реалізації людського потенціалу. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 7(97). С. 201–207.
- Попадинець О. В. Вплив рівня зайнятості та оплати праці на задоволеність економічних агентів з позиції «економіки щастя». *Вісник НТУ «ХПИ»*. 2013. № 66 (1039). С. 76–80.
- Селигман М. Новая позитивная психология: научный взгляд на счастье и смысл жизни. Москва : София, 2006. 368 с.
- Стайл Ш. Позитивная психология. Что делает нас счастливыми, оптимистичными и мотивированными. Москва : Претекст, 2013. 288 с.
- Титаренко Т. М. Щастя, здоров'я, благополуччя: досягнення недосяжного. *Ракурси психологічного благополуччя особистості* : зб. тез доп. 19 всеукр. науково-практичного семінару (м. Ніжин, 9 черв. 2017 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. С. 7–2.
- Чинакова Н. В. Экономика счастья: современные исследования и дискуссии. *Мир экономики и управления*. 2016. Т. 16, № 1. С. 101–115.
- Шевеленкова Т. Д., Фесенко П. П. Психологическое благополучие личности (обзор концепций и методика исследования). *Психологическая диагностика*. 2005. № 3. С. 95–129.
- Шкурко К. Щастя людини як критерій поступального розвитку українського суспільства. *Схід*. 2017. № 4 (150). С. 111–118.
- Ярмоленко Ю. О. Сталий розвиток АПК як складова розвитку економіки щастя. *Теорія та практика державного управління*. 2016. № 2. С. 107–111.
- Crimmins J. E. Jeremy Bentham. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2021. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/bentham/>
- Diener E., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S. The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*. 1985. № 49. P. 71–75.

- Easterlin R. A. Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. *Nations and Households in Economic Growth*. N. Y., 1974. P. 89–125.
- Easterlin R. A., McVey L. A., Switek M., Sawangfa O., Zweig J. S. The happiness – income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2010. Vol. 107, № 52. P. 22463–22468. URL: <http://www.pnas.org/content/107/52/22463>.
- Frey B. S., Stutzer A. Happiness and Economics. How the Economy and Institutions Affect Well-Being. Princeton: Princeton University Press, 2002. 233 p.
- Gallup World Poll. Global Happiness Center. URL: <https://www.gallup.com/analytics/349487/gallup-global-happiness-center.aspx>.
- GNH Survey Findings. 2010. The Centre for Bhutan Studies. URL: http://www.grossnationalhappiness.com/docs/2010_Results/PDF/National.pdf.
- Human Development Report. 2020. The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. Ukraine. URL: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/UKR.pdf>.
- Inglehart R., Foa R., Peterson C., Welzel C. Development, Freedom, and Rising Happiness: A Global Perspective (1981–2007). *Perspectives on Psychological Science*. 2008. Vol. 3. № 4. P. 264–285.
- Kahneman D., Krueger A.B., Schkade D., Schwarz N., Stone A. A. Would you be happier if you were richer? A focusing illusion. *Science*. 2006. Vol. 312 (5782). P. 1908–1910.
- Larson R., Csikszentmihalyi M. The experience sampling method. *New Directions for Methodology of Social and Behavioral Science*. 1983. Vol. 15. P. 41–56.
- Lyubomirsky S., Lepper H. S. A Measure of Subjective Happiness: Preliminary Reliability and Construct Validation. *Social Indicators Research*. 1999. Vol. 46. P.137–155.
- Ryff C. D. Psychological Well-Being. *Encyclopedia of Gerontology*. 1996. Vol. 2. P. 365–369.
- Stevenson B., Wolfers J. Economic growth and happiness: reassessing the Easterlin paradox. *Brookings papers on economic activity*. 2008. P. 1–87.

- The Happy Planet Index. 2016. A global index of sustainable wellbeing. URL: <https://static1.squarespace.com/static/5735c421e321402778ee0ce9/t/57e0052d440243730fdf03f3/1474299185121/Briefing+paper++HPI+2016.pdf>.
- What is the Positive and Negative Affect Schedule? (PANAS). *Positive psychology*. 2021. URL: <https://positivepsychology.com/positive-and-negative-affect-schedule-panas/>.
- World Happiness Report. 2020. URL: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>.
- World Happiness Report. 2021. URL: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2021/WHR+21.pdf>.
- World Happiness REPORT. Edited by John Helliwell, Richard Layard and Jeffrey Sachs. URL: <https://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>.
- World Values Survey. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>.

References

- Argajl, M. (2003). *Psihologija schast'ja [Psychology of happiness]*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Butnyk, O. O. (2017). Doslidzhennia indeksu shchastia naseleennia v konteksti efektyvnoho derzhavnogo upravlinnia [Research of the population happiness index in the context of effective public administration]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 22, 73-75 [in Ukrainian].
- Chinakova, N. V. (2016). Jekonomika schast'ja: sovremennye issledovaniya i diskussii [The Economics of Happiness: Contemporary Research and Debate]. *Mir jekonomiki i upravlenija [World of Economics and Management]*, 16, 1, 101-115 [in Russian].
- Crimmins, J.E. (2021). Jeremy Bentham. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/bentham/>
- Derega, V. V. (2014). Derzhavna simejna politika ta problemi її formuvannja v Evropejs'komu Sojuzi [State family policy and problems of its formation in the European Union]. *Naukovi praci Chornomors'kogo derzhavnogo universitetu imeni Petra Mogili kompleksu "Kievo-Mogiljans'ka akademija" Serija "Politologija" [Scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University of*

- the Kyiv-Mohyla Academy complex Political Science Series*], 218, 230, 22-27 [in Ukrainian].
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
- Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. *Nations and Households in Economic Growth*, N. Y., 89-125.
- Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J. S. (2010). The happiness – income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 107, 52, 22463–22468. Retrieved from <http://www.pnas.org/content/107/52/22463>.
- Frey, B. S., & Stutzer, A. (2002). *Happiness and Economics. How the Economy and Institutions Affect Well-Being*. Princeton: Princeton University Press.
- Gallup World Poll. Global Happiness Center. Retrieved from <https://www.gallup.com/analytics/349487/gallup-global-happiness-center.aspx>.
- Gavrishhak, L., & Borisenko, Z. (2019). Shhastja jak psihologichna kategorija [Happiness as a psychological category]. *Problemi gumanitarnih nauk: zbirnik naukovih prac' Drogobic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Ivana Franka. Serija «Psihologija» [Problems of the humanities: a collection of scientific works of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Psychology Series]*, 45, 39-51 [in Ukrainian].
- GNH Survey Findings. (2010). The Centre for Bhutan Studies. Retrieved from http://www.grossnationalhappiness.com/docs/2010_Results/PDF/National.pdf.
- Golovaha, E., & Gorbachik, A. (2012). *Tendencii social'nih zmin v Ukraïni ta Evropi: za rezul'tatami "Evropejs'kogo social'nogo doslidzhennja" 2005–2007–2009–2011 [Trends in social change in Ukraine and Europe: according to the results of the European Social Survey 2005–2007–2009–2011]*. Kyiv: In-t sociologii NAN Ukraïni [in Ukrainian].
- Human Development Report. (2020). The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. Ukraine. Retrieved from <http://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/UKR.pdf>.

- Inglehart, R., Foa, R., Peterson, C., & Welzel, C. (2008). Development, Freedom, and Rising Happiness: A Global Perspective (1981–2007). *Perspectives on Psychological Science*, 3, 4, 264-285.
- Jarmolenko, Ju. O. (2016). Stalij rozvitok APK jak skladova rozvitku ekonomiki shhastja [Sustainable development of agro-industrial complex as a component of happiness economy development]. *Teoriya ta praktika derzhavnogo upravlinnja [Theory and practice of public administration]*, 2, 107-111 [in Ukrainian].
- Kaftulina, Ju. A., & Krivova, A. V. (2015). Happinomika – jekonomika budushhego [Happinomics is the economy of the future]. *Modeli, sistemy, seti v jekonomike, tehnike, prirode i obshchestve [Models, systems, networks in economics, technology, nature and society]*, 4 (16), 31-37 [in Russian].
- Kahneman, D., Krueger, A.B., Schkade, D., Schwarz, N., & Stone, A. A. (2006). Would you be happier if you were richer? A focusing illusion. *Science*, 312(5782), 1908-1910.
- Kalmykova, A. S. (2015). Ponjatijnyj apparat teorii “jekonomiki schast'ja” [The conceptual apparatus of the " happiness economics" theory]. *Vestnik Mezhdunarodnogo instituta jekonomiki i prava [Bulletin of the International Institute of Economics and Law]*, 3(20), 7-15 [in Russian].
- Kirilenko, O. M. (2016). Blagopoluchchja ljudej jak ob'ekt sociologichnih doslidzhen': felicitarnij pidhid [Human well-being as an object of sociological research: a felicitarian approach]. *Visnik Nacional'nogo universitetu “Juridichna akademija Ukraïni imeni Jaroslava Mudrogo” [Bulletin of the National University "Yaroslav Mudryi Law Academy of Ukraine"]*, 3 (30), 18-33 [in Ukrainian].
- Kronik, A. A., & Akhmerov, R. A. (2003). *Kauzometriia. Metody samopoznaniia, psikhodiagnostiki i psikhoterapii v psikhologii zhiznennogo puti [Causometry. Methods of self-knowledge, psychodiagnostics and psychotherapy in the psychology of life's journey]*. Moscow: Smysl [in Russian].
- Kuzikova, S. B., & Shherbak, T. I. (2020). Social'no-psihologichni chinniki perezhivannja shhastja osobististju [Socio-psychological factors of experiencing happiness of a person]. *Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. Psihologija [Bulletin of Kharkiv G. S. Skovoroda National Pedagogical University. Psychology]*, 62, 200-213 [in Ukrainian].

- Larson, R., & Csikszentmihalyi, M. (1983). The experience sampling method. *New Directions for Methodology of Social and Behavioral Science*, 15, 41-56.
- Leont'ev, D. A. (2006). Perezhivanie schast'ja kak zavisimaja peremennaja v psihologicheskikh issledovanijah [Experiencing happiness as a dependent variable in psychological research]. *Psihologija psihicheskikh sostojanij [Psychology of mental states]*, 6, 36-58 [in Russian].
- Ljevard, R. (2012). *Schast'e: uroki novej nauki [Happiness: lessons of new science]*. Moskva: Izd-vo Instituta Gajdara [in Russian].
- Lyubomirsky, S., & Lepper, H. S. (1999). A Measure of Subjective Happiness: Preliminary Reliability and Construct Validation. *Social Indicators Research*, 46, 137-155.
- Paniotto, V., Sahno, Ju., & Pjaskovs'ka, A. (2018). Dinamika rivnja shhastja ta jogo determinanti. Ukraïna 2001-2017 [Dynamics of happiness level and its determinants. Ukraine 2001-2017]. *Sociologija: teorija, metodi, marketing [Sociology: theory, methods, marketing]*, 1, 84-102 [in Ukrainian].
- Pereverzeva, A. V. (2009). Indeks ljuds'kogo shhastja – pokaznik rivnja realizacii ljuds'kogo potencijalu [The index of human happiness is an indicator of the human potential realization level]. *Aktual'ni problemi ekonomiki [Current economic problems]*, 7 (97), 201-207 [in Ukrainian].
- Popadinec', O. V. (2013). Vpliv rivnja zajnjatosti ta oplati praci na zadovolenist' ekonomichnih agentiv z pozicii "ekonomiki shhastja" [The impact of employment and wages on the economic agents satisfaction from the standpoint of the "happiness economy"]. *Visnik NTU "HPI" [Bulletin of NTU "KhPI"]*, 66(1039), 76-80 [in Ukrainian].
- Ryff, C. D. (1996). Psychological Well-Being. *Encyclopedia of Gerontology*, 2, 365-369.
- Seligman, M. (2006). *Novaia pozitivnaia psikhologija: nauchnyi vzgliad na schaste i smysl zhizni [A new positive psychology: a scientific view of happiness and the meaning of life]*. Moscow: Sofija [in Russian].
- Shevelenkova, T. D., & Fesenko, P. P. (2005). Psihologicheskoe blagopoluchie lichnosti (obzor koncepcij i metodika issledovanija) [Psychological well-being of the individual (review of concepts]

- and research methodology)]. *Psihologicheskaja diagnostika [Psychological diagnostics]*, 3, 95-129 [in Russian].
- Shkurko, K. (2017). Shhastja ljudini jak kriterij postupal'nogo rozvitku ukrains'kogo suspil'stva [Human happiness as a criterion for the progressive development of Ukrainian society]. *Shid [East]*, 4(150), 111-118 [in Ukrainian].
- Stail, Sh. (2013). *Pozitivnaia psikhologiia. Chto delaet nas schastlivymi, optimistichnymi i motivirovannymi [Positive psychology. What makes us happy, optimistic and motivated]*. Moscow: Pretekst [in Russian].
- Stevenson, B., & Wolfers, J. (2008). Economic growth and happiness: reassessing the Easterlin paradox. *Brookings papers on economic activity*, 1-87.
- The Happy Planet Index. (2016). A global index of sustainable wellbeing. Retrieved from <https://static1.squarespace.com/static/5735c421e321402778ee0ce9/t/57e0052d440243730fdf03f3/1474299185121/Briefing+paper+-+HPI+2016.pdf>.
- Tytarenko, T. M. (2017). Shhastia, zdorovia, blahopoluchchia: dosiahnennia nedosiazhnoho [Happiness, health's, prosperity: attainment of the unapproachable]. In T.M. Tytarenko et al. (Eds.), *Rakursy psykhologichnoho blahopoluchchia osobystosti: zbirnyk tez dopovidei 19 vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru 9 chervnia 2017 r., Nizhyn [Aspects of psychological well-being of the person: Collection of Abstracts of Papers of the 19th All-Ukrainian Science and Practical Seminar, June 9, 2017, Nizhyn]*. (pp. 2-7). Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
- Vereshhagina, G. V., & Shigol', F. A. (2020). Praktika ekonomiki shhastja taempirichni pidhodi do її ocinki [The practice of the happiness economy and empirical approaches to its evaluation]. *Development Management*, 18, 2, 33-42 [in Ukrainian].
- Vinichuk, N. V. (2012). Osobennosti predstavlenii psikhosomaticheskikh bolnykh o schaste [Features of representations of psychosomatic patients about happiness]. *Psihologicheskije issledovaniia [Psychological research]*, 2 (22), 7 [in Russian].
- What is the Positive and Negative Affect Schedule? (PANAS). *Positive psychology*. (2021). Retrieved from <https://positivepsychology.com/positive-and-negative-affect-schedule-panas/>

- World Happiness Report. (2020). Retrieved from <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>.
- World Happiness Report. (2021). Retrieved from <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2021/WHR+21.pdf>.
- World Happiness REPORT. Edited by John Helliwell, Richard Layard and Jeffrey Sachs. Retrieved from <https://www.earth.columbia.edu/sitefiles/file/Sachs%20Writing/2012/World%20Happiness%20Report.pdf>.
- World Values Survey. Retrieved from <https://www.worldvaluessurvey.org/wvs.jsp>.

S. Stepanenko, M. Teslenko, V. Nakonechna

ECONOMIC-PSYCHOLOGICAL CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF THE HAPPINESS PHENOMENON UNDERSTANDING WITHIN THE INTERDISCIPLINARY PARADIGM

The article is devoted to the theoretical analysis results presentation of economic and psychological principles of the happiness understanding as an interdisciplinary phenomenon. Theoretical generalizations of the happiness economy basic provisions and the state of human happiness basic characteristics in the framework of economic research are presented. It is concluded that the «happiness economy» development current areas are the study of factors influencing life satisfaction (age, gender, external attractiveness, level of education, marital status, number of children); study of the relationship between a person's level of happiness and social characteristics of his life (level of trust, number and quality of social contacts, involvement in various social groups), analysis of the public policy measures impact on public subjective well-being, etc.

The specifics of the happiness and its achievement determinants interpretation within the framework of psychological research are revealed. Psychological understanding of the happiness phenomenon involves giving more weight to the subjective characteristics of his experience, which are realized in the affective and cognitive evaluative judgments of a person about quality of life, experiencing a sense of coherence and orderliness, clarity of life goals and activities.

The happiness phenomenon research methodical means in the economic and psychological perspective are analyzed and the specifics of the use of socio-economic indicators for measuring happiness at the national and global levels of human functioning are described.

Key words: *happiness, «happiness economy», indicators of happiness, determinants of happiness, economic and psychological principles of happiness phenomenon understanding, psychological well-being of the individual, economic and psychological factors of well-being, indicators of human happiness diagnostic means.*